LIETUVOS RESPUBLIKOS ELEKTROS ENERGETIKOS ĮSTATYMO NR. VIII-1881 2, 31 IR 67 STRAIPSNIŲ PAKEITIMO ĮSTATYMO PROJEKTO AIŠKINAMASIS RAŠTAS

1. Įstatymo projekto rengimą paskatinusios priežastys, parengto Įstatymo projekto tikslai ir uždaviniai

Lietuva yra pasiekusi aukštą energetinio saugumo ir energetinės nepriklausomybės lygį. Šalies energijos tiekimo saugumą užtikrina diversifikuota energetikos infrastruktūra: naftos perdirbimo gamykla ir terminalas, tarptautinės elektros ir dujų jungtys bei 2025 m. įvykdyta Baltijos valstybių elektros energetikos sistemų sinchronizacija su kontinentinės Europos tinklais. Vienas svarbiausių sinchronizacijos rezultatų buvo Lietuvos elektros energetikos sistemos gebėjimo savarankiškai veikti izoliuotai užtikrinimas, sudarant galimybę palaikyti elektros energetikos sistemos darbą atsijungus nuo kitų valstybių elektros energetikos sistemų. Visi šie pokyčiai reikšmingai sumažino trečiųjų valstybių galimybes daryti tiesioginę įtaką Lietuvos energetikos sistemos veikimui, tačiau kartu išryškino poreikį toliau nuosekliai stiprinti kritinės energetikos infrastruktūros fizinį, technologinį ir organizacinį atsparumą.

Per pastaruosius metus pasikeitusi saugumo aplinka regione ir pasaulyje, Rusijos vykdoma karinė agresija prieš Ukrainą, išaugusios hibridinės, kibernetinės ir karinės grėsmės kritinei infrastruktūrai rodo būtinybę toliau stiprinti Lietuvos energetikos sistemos atsparumą ir pasirengimą veikti ekstremaliomis aplinkybėmis, tokiais atvejais, kai dėl karinių veiksmų, diversijų, kibernetinių incidentų, ekstremaliųjų situacijų ar kitų priežasčių prarandama galimybė naudotis visa arba reikšminga 330 kV elektros perdavimo tinklo dalimi. Kadangi 330 kV tinklas sudaro pagrindinę elektros energijos perdavimo infrastruktūrą ir užtikrina elektros energijos srautų perdavimą tarp pagrindinių šalies regionų, reikšmingi šio tinklo pažeidimai galėtų lemti didelio masto elektros energijos tiekimo sutrikimus. Todėl būtina numatyti galimybes turėti priemones, net ir esant tokioms aplinkybėms, leidžiančias užtikrinti elektros energetikos sistemos veiklos tęstinumą.

Tokių sprendinių svarbą ypač išryškino Ukrainos patirtis, parodžiusi, kad karinių veiksmų ir tikslingų atakų prieš energetikos infrastruktūrą sąlygomis gebėjimas autonomiškai veikti atskiruose regionuose ir užtikrinti elektros energijos tiekimą gyventojams, kritinei infrastruktūrai, valstybės funkcijų tęstinumą ir gyvybiškai svarbių visuomenės poreikių tenkinimą, yra būtinas.

Nacionalinės darbotvarkės „Nacionalinė energetinės nepriklausomybės strategija“, patvirtintos Lietuvos Respublikos Seimo 2012 m. birželio 26 d. nutarimu Nr. XI-2133 „Dėl Nacionalinės darbotvarkės „Nacionalinė energetinės nepriklausomybės strategija“ patvirtinimo“, 96.3 papunktyje numatyta peržiūrėti elektros energetikos sistemos atkūrimo po totalios avarijos planavimo prielaidas ir veiksmus bei parengti izoliuotų perdavimo ir skirstomųjų tinklų dalių koncepciją, kuri leistų didelių tinklo sutrikimų atveju užtikrinti elektros energijos tiekimą.

Dvidešimt pirmosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos, patvirtintos Lietuvos Respublikos Seimo 2026 m. liepos 14 d. nutarimu Nr. XV-1157 „Dėl Dvidešimt pirmosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos“ 617 punkte numatytas siekis užtikrinti sustiprintą energetikos infrastruktūros apsaugą nuo plataus spektro grėsmių ir stabilų energijos išteklių tiekimą vartotojams. Taip pat poreikis supaprastinti teisinį reguliavimą ir užtikrinti būtinas infrastruktūros investicijas decentralizuotam energetinių salų veikimui.

Atsižvelgiant į visa tai, parengtas Lietuvos Respublikos elektros energetikos įstatymo Nr. VIII-1881 2, 31 ir 67 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas (toliau – Įstatymo projektas), siekiant didinti Lietuvos elektros energetikos sistemos atsparumą kritiniu atveju – jeigu reikšmingai būtų sutrikdyta ar prarasta viso ar dalies 330 kV elektros perdavimo tinklo veikla.

Įstatymo projektu siekiama sudaryti teisines prielaidas perdavimo sistemos operatoriui (toliau – Operatorius) plėtoti ir įsigyti su dažnio reguliavimu nesusijusias papildomas paslaugas tam, kad elektros perdavimo sistema ir (ar) jos dalys galėtų veikti izoliuotai.

Įstatymo projektu siūlomas reguliavimas padėtų mažinti ilgalaikių elektros tiekimo sutrikimų riziką ir užtikrinti kritinės infrastruktūros bei reikšmingos dalies vartotojų aprūpinimą elektra kritiniais atvejais.

Numatomi pokyčiai sudarys prielaidas prisidėti prie bendro elektros energetikos sistemos atsparumo kompleksinėms grėsmėms stiprinimo nacionaliniu mastu ir padidinti elektros energetikos sistemos patikimumą.

2. Įstatymo projekto iniciatoriai (institucija, asmenys ar piliečių įgalioti atstovai) ir rengėjai

Įstatymo projekto iniciatorė – Lietuvos Respublikos energetikos ministerija.

Įstatymo projektą parengė Energetikos ministerijos Energetinio saugumo grupė (grupės vadovas Dainius Bražiūnas, tel. 0 699 07 102, el. p. dainius.braziunas@enmin.lt, tiesioginis rengėjas – vyresnysis patarėjas Gediminas Karalius, tel. 0 602 46 536, el. p. gediminas.karalius@enmin.lt).

3. Kaip šiuo metu yra reguliuojami Įstatymo projekte aptarti teisiniai santykiai

Šiuo metu galiojančiame Lietuvos Respublikos elektros energetikos sistemos sujungimo su kontinentinės Europos elektros tinklais darbui sinchroniniu režimu įstatyme nustatyta, kad Operatorius turi užtikrinti Lietuvos energetikos sistemos izoliuotą darbą. Operatorius, siekiant užtikrinti šio įstatymo nuostatų įgyvendinimą užsako šias su dažnio valdymu nesusijusias papildomas paslaugas: įrenginių prieinamumo paslaugą, izoliuoto darbo rezervo paslaugą ir greito aktyviosios galios atsako paslaugą. Pažymėtina, kad užsakomos paslaugos užtikrina Lietuvos elektros energetikos sistemos izoliuotą darbą centralizuotu būdu iš didžiųjų elektrinių prijungtų prie 330 kV tinklo, tačiau pažeidus 330 kV tinklą, priklausomai nuo pažeidimo lygio, Lietuvos elektros energetikos sistemos izoliuoto darbo užtikrinimas gali būti tik dalinai įgyvendinamas arba iš viso neįmanomas.

Izoliuotas elektros energetikos sistemos darbas Lietuvos Respublikos elektros energetikos įstatyme (toliau – EEĮ) reglamentuotas fragmentiškai. EEĮ apibrėžta su dažnio reguliavimu nesusijusių papildomų paslaugų sąvoka (EEĮ 2 straipsnio 101 dalis), kur numatyta, kad vienas iš šių paslaugų tikslų yra užtikrinti izoliuoto elektros energetikos sistemos darbo galimybę. Minėtame įstatymo 9 straipsnio 3 dalies 42 punkte įtvirtinta, kad Valstybinė energetikos reguliavimo taryba (toliau – Taryba) tvirtina Operatoriaus parengtą Perdavimo sistemos operatoriaus prekybos su dažnio reguliavimu nesusijusiomis papildomomis paslaugomis tvarkos aprašą, nustatantį perdavimo tinklams eksploatuoti būtinų su dažnio reguliavimu nesusijusių papildomų paslaugų specifikacijas ir reglamentuojantį šių paslaugų įsigijimą ir naudojimą. EEĮ 2 straipsnio 81 dalyje, apibrėžiant kritinio elektros energetikos sistemos laikotarpio sąvoką, nustatyta, jog toks laikotarpis apima ir atvejus, kai elektros energetikos sistema veikia izoliuoto darbo režimu. Nė vienas iš minėtų teisės aktų nereglamentuoja Lietuvos elektros energetikos sistemos ar jos dalių veikimo izoliuotai, nenumato prievolės Operatoriui nuolat vertinti su dažnio reguliavimu nesusijusių paslaugų, skirtų izoliuotam elektros energetikos sistemos veikimo užtikrinimui, pakankamumo, nenumato prioriteto rezervuojant pralaidumus įrenginiams, kurie teiks šias paslaugas.

4. Kokios siūlomos naujos teisinio reguliavimo nuostatos ir kokių teigiamų rezultatų laukiama

Siekiant įgyvendinti šio aiškinamojo rašto 1 punkte nurodytus tikslus, siūloma sudaryti teisines prielaidas Operatoriui parengti ir įgyvendinti priemones, užtikrinančias Lietuvos elektros energetikos sistemos veikimą pasidalijus į atskirus regionus, t. y. atskiromis dalimis. Numatoma, kad esant didelio masto elektros perdavimo tinklo sutrikimams atskiros elektros energetikos sistemos dalys galėtų veikti izoliuotai nuo likusios sistemos ir taip užtikrinti elektros energijos tiekimo tęstinumą.

Atitinkamai, Įstatymo projekte numatoma Operatoriaus pareiga užtikrinti perdavimo sistemos pasirengimą izoliuotam elektros energetikos sistemos veikimui ir jos veikimą šiuo režimu, nuolat vertinti izoliuoto elektros energetikos sistemos veikimo užtikrinimo paslaugų pakankamumą ir prireikus EEĮ 31 straipsnio 11 ir 12 dalyse nustatyta tvarka inicijuoti šių paslaugų įsigijimą.

Siekiant sudaryti teisines prielaidas tokiam elektros energetikos sistemos veikimui, Įstatymo projekte EEĮ 2 straipsnis papildomas naujomis izoliuoto elektros energetikos sistemos veikimo ir izoliuoto elektros energetikos sistemos veikimo užtikrinimo paslaugų sąvokomis. Taip pat, Įstatymo projektu patikslinama EEĮ 2 straipsnio 101 dalyje įtvirtinta su dažnio reguliavimu nesusijusių papildomų paslaugų sąvoka, siekiant ją suderinti su 2019 m. birželio 5 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos (ES) 2019/944 dėl elektros energijos vidaus rinkos bendrųjų taisyklių, kuria iš dalies keičiama Direktyva 2012/27/ES (toliau – Elektros direktyva), 2 straipsnio 49 punkte vartojama sąvoka, kurioje su dažnio reguliavimu nesusijusi papildoma paslauga apibrėžiama kaip paslauga, kuria sistemos operatorius naudojasi „izoliuotojo veikimo galimybei užtikrinti“. Pažymėtina, kad šioje direktyvoje apibrėžiant su dažnio reguliavimu nesusisijusias paslaugas, numatoma, kad jomis naudotis gali perdavimo sistemos operatorius arba skirstymo sistemos operatorius. Siūloma esamo teisinio reguliavimo nekeisti ir palikti, kad su dažnio reguliavimu nesusijusias paslaugas įsigyja tik perdavimo sistemos operatorius, nes šios paslaugos yra skirtos ne atskirų rinkos dalyvių, o visos elektros energetikos sistemos saugumo, patikimumo ir stabilaus veikimo užtikrinimui. Atsižvelgiant į tai, kad už elektros energetikos sistemos darbo saugumą, stabilumą ir patikimumą atsako perdavimo sistemos operatorius (EEĮ 23 straipsnio 1 dalis), būtent jam turėtų būti priskiriama šių paslaugų poreikio nustatymo ir įsigijimo funkcija.

Tam kad būtų sudarytos sąlygos greičiau prijungti įrenginius, teiksiančius operatoriui izoliuoto elektros energetikos sistemos veikimo užtikrinimo paslaugą, šiems įrenginiams papildomai nustatomas prioritetas, rezervuojant pralaidumus prie perdavimo elektros tinklų. Atsižvelgiant į tai, kad šiuo metu veikianti izoliuoto elektros energetikos sistemos darbo paslauga gali būti aktyvuojama ne tik kritinio elektros energetikos sistemos laikotarpio metu, Įstatymo projektu keičiamo EEĮ 2 straipsnio 81 dalyje siūloma aiškiau reglamentuoti kritinio elektros energetikos sistemos laikotarpio sąvoką, susiejant ją tik su šiam laikotarpiui būdingais požymiais.

Įstatymo projektu keičiamo EEĮ 67 straipsnio 1^2 dalyje siūloma reglamentuoti ne tik izoliuoto elektros energetikos sistemos darbo paslaugos kainodarą, tačiau reikalingas nuostatas, šiuo metu taikomas izoliuoto elektros energetikos sistemos darbo paslaugai, pritaikyti izoliuoto elektros energetikos sistemos veikimo paslaugai, t. y. numatant, kad izoliuoto elektros energetikos sistemos veikimo užtikrinimo paslaugos kaina yra nereguliuojama, išskyrus tais atvejais, kai gaunamas pasiūlymas teikti šią paslaugą iš vieno asmens (ar kelių asmenų, kurie yra susiję asmenys), arba kai reikalingi visų asmenų, galinčių teikti šias paslaugas, pajėgumai. Tokiais atvejais kainą vienerių metų laikotarpiui nustato Taryba.

Taip pat, įvertinus, jog izoliuoto elektros energetikos sistemos veikimo užtikrinimo paslaugos apimtų ir izoliuoto elektros energetikos sistemos darbo rezervo užtikrinimo paslaugą (Įstatymo projektu keičiamo EEĮ 2 straipsnio 71^2 dalis), izoliuoto elektros energetikos sistemos darbo rezervo užtikrinimo paslaugos kaina išlieka reguliuojama, kaip tai numatyta EEĮ 48^1 straipsnio 1 dalyje. Todėl, Įstatymo projektu keičiamo EEĮ 67 straipsnio 1^3 dalyje būtina numatyti, kad energijos kaupimo įrenginio savininkui, perdavimo sistemos operatoriui teikiančiam izoliuoto darbo rezervo paslaugą, nėra taikomi kainos nustatymo atvejai, numatyti EEĮ 67 straipsnio 1^2 dalyje. Pažymėtina, kad ne visos nuostatos, kurios šiuo metu EEĮ taikomos izoliuotam elektros energetikos sistemos darbui ir izoliuotoms elektros energetikos sistemos darbo rezervo užtikrinimo paslaugoms Įstatymo projekte, buvo tikslintos jas atitinkamai keičiant į izoliuotą elektros energetikos sistemos veikimą ir izoliuoto elektros energetikos sistemos veikimo užtikrinimo paslaugas. Izoliuotas elektros energetikos sistemos darbas ir izoliuoto elektros energetikos sistemos darbo rezervo užtikrinimo paslaugos ir toliau yra aktualios. Šios sąvokos yra atitinkamai apibrėžtos Lietuvos Respublikos elektros energetikos sistemos sujungimo su kontinentinės Europos elektros tinklais darbui sinchroniniu režimu įstatymo 2 straipsnio 5 ir 6^1 dalyse. Kartu pastebėtina tai, kad izoliuoto elektros energetikos sistemos veikimo ir izoliuoto elektros energetikos sistemos veikimo užtikrinimo paslaugos sąvokos yra platesnės ir apima atitinkamai izoliuotą elektros energetikos sistemos darbą ir izoliuoto elektros energetikos sistemos darbo rezervo užtikrinimo paslaugą. Izoliuoto elektros energetikos sistemos veikimo koncepcija rengiant Įstatymo projektą buvo derinta su Europos Komisija, todėl izoliuoto elektros

energetikos sistemos darbo (ir paslaugų) nuostatos keistos tik tiek, kiek tai reikalinga Įstatymo projekto tikslams pasiekti.

Pritarus siūlomiems pakeitimams, bus užtikrintas teisinis aiškumas ir sudarytos galimybės Operatoriui vystyti su dažnio reguliavimu nesusijusias paslaugas, skirtas izoliuoto elektros energetikos sistemos veikimo užtikrinimui. Tokiu būdu:

- kritiniais atvejais bus užtikrinta galimybė Lietuvos elektros energetikos sistemos atstatymui ir veikimui atskiromis dalimis;
- kritiniais atvejais užtikrinus bent dalį reikalingos elektros energijos, bus sumažinta elektros energijos nepatiekimo vartotojams žala;
- sumažės nepatiektos elektros energijos (ENS) rizika;
- sumažės elektros energijos kainų šuoliai rinkoje didžiausių apkrovų laikotarpiais, kai gamyba iš atsinaujinančių elektros energijos šaltinių nevyksta arba yra nepakankama;
- bus sudarytos papildomos galimybės valdyti elektros tinklo perkrovas tinklo įrenginių neprieinamumo atvejais.

5. Numatomo teisinio reguliavimo poveikio vertinimo rezultatai, galimos neigiamos priimto įstatymo pasekmės ir kokių priemonių reikėtų imtis, kad tokių pasekmių būtų išvengta

Priėmus Įstatymo projektą, išaugs Lietuvos Respublikos elektros energetikos sistemos atsparumas ir patikimumas. Neigiamų teisinio reguliavimo poveikio pasekmių nenumatoma.

6. Kokią įtaką priimtas įstatymas turės kriminogeninei situacijai, korupcijai

Priimtas Įstatymo projektas neigiamos įtakos kriminogeninei situacijai ir korupcijai neturės.

7. Kaip įstatymo įgyvendinimas atsilieps verslo sąlygoms ir jo plėtrai

Tiesioginio poveikio verslo sąlygoms ar konkurencijai nenumatoma, tačiau siekiant užtikrinti Lietuvos Respublikos elektros energetikos sistemos patikimumą ir atsparumą, ūkio subjektai galės dalyvauti paslaugų teikimo aukcionuose ir juos laimėjus, Operatoriui teikti papildomas paslaugas. Be to, pagerėjęs elektros energetikos sistemos patikimumas ir atsparumas prisidės prie stabilesnės ir labiau nuspėjamos veiklos aplinkos kūrimo, mažins elektros energijos tiekimo sutrikimų riziką, todėl sudarys palankesnes sąlygas verslo veiklai, investicijoms ir ilgalaikei plėtrai.

8. Ar Įstatymo projektas neprieštarauja strateginio lygmens planavimo dokumentams

Įstatymo projektas neprieštarauja strateginio lygmens planavimo dokumentams.

9. Įstatymo inkorporavimas į teisinę sistemą, kokius teisės aktus būtina priimti, kokius galiojančius teisės aktus reikia pakeisti ar pripažinti netekusiais galios

Priėmus Įstatymo projektą, kitų įstatymų keisti nereikės.

10. Ar Įstatymo projektas parengtas laikantis Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos, Lietuvos Respublikos teisėkūros pagrindų įstatymų reikalavimų ir atitinka bendrinės lietuvių kalbos normas, o Įstatymo projekto sąvokos ir jas įvardijantys terminai įvertinti Lietuvos Respublikos terminų banko įstatymo ir jo įgyvendinamųjų teisės aktų nustatyta tvarka

Įstatymo projektas parengtas laikantis Valstybinės kalbos įstatymo ir Teisėkūros pagrindų įstatymo reikalavimų ir atitinka bendrinės lietuvių kalbos normas. Įstatymo projekte įvedamos dvi naujos sąvokos bei koreguojama jau įtvirtintos sąvokos apibrėžtis. Naujos sąvokos yra užregistruotos Lietuvos Respublikos terminų banke ir suderintos su Valstybine lietuvių kalbos komisija pakomisės posėdyje. Jos bus aprobuotos Lietuvos Respublikos terminų banko įstatymo ir jo įgyvendinamųjų teisės aktų nustatyta tvarka.

11. Ar Įstatymo projektas atitinka Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatas bei Europos Sąjungos dokumentus

Įstatymo projektas atitinka Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatas ir neprieštarauja Europos Sąjungos teisės aktams.

12. Jeigu įstatymui įgyvendinti reikia įgyvendinamųjų teisės aktų, – kas ir kada juos turėtų priimti

Pritarus teikiamam Įstatymo projektui, turės būti patikslinti šie įgyvendinamieji teisės aktai:

– Valstybinės energetikos reguliavimo tarybos 2026 m. birželio 15 d. nutarimas Nr. O3-731 „Dėl Prekybos su dažnio reguliavimu nesusijusiomis papildomomis paslaugomis tvarkos aprašo patvirtinimo“;

– Valstybinės energetikos reguliavimo tarybos 2026 m. balandžio 30 d. nutarimas Nr. O3-468 „Dėl Pasinaudojimo elektros perdavimo tinklais tvarkos aprašo patvirtinimo“;

– Valstybinės energetikos reguliavimo tarybos 2025 m. rugpjūčio 5 d. nutarimas Nr. O3E- 1156 „Dėl Veiklos elektros energetikos sektoriuje leidimų išdavimo taisyklių patvirtinimo“;

– Valstybinės energetikos reguliavimo tarybos 2021 m. spalio 1 d. nutarimas Nr. O3E-1221 „Dėl Perdavimo sistemos operatoriaus pasiūlymų dėl Rinkos veiklos sustabdymo ir atkūrimo bei atsiskaitymo, kai rinkos veikla sustabdyta, taisyklės pagal 2017 m. lapkričio 24 d. Komisijos reglamento (ES) 2017/2196 dėl tinklo kodekso, kuriame nustatomi elektros sistemos avarijų šalinimo ir veikimo atkūrimo reikalavimai, 36 straipsnio 1 dalį ir 39 straipsnio 1 dalį tvirtinimo“;

– Valstybinės energetikos reguliavimo tarybos 2012 m. rugsėjo 14 d. nutarimas Nr. O3-229 „Dėl Elektros energijos kainos, rezervinės galios, izoliuoto elektros energetikos sistemos darbo ir totalios elektros energetikos sistemos avarijos prevencijos ar likvidavimo, izoliuoto elektros energetikos sistemos darbo rezervo užtikrinimo paslaugų kainų nustatymo metodikos patvirtinimo“.

13. Kiek valstybės, savivaldybių biudžetų ir kitų valstybės įsteigtų fondų lėšų prireiks įstatymui įgyvendinti

Valstybės, savivaldybių biudžetų ir kitų valstybės įsteigtų fondų lėšų poreikis Įstatymo projektui įgyvendinti nenumatomas. Planuojama, kad Įstatymo projekte nurodytas izoliuoto elektros energetikos sistemos veikimo užtikrinimo paslaugas Operatorius įsigys savo lėšomis. Vadovaujantis EEĮ 31 straipsnio 14 dalimi, Operatoriaus patirtos sąnaudos dėl su dažnio reguliavimu nesusijusių papildomų paslaugų įsigijimo, Tarybos nustatyta tvarka įvertinamos nustatant ar koreguojant perdavimo paslaugų kainų viršutines ribas.

14. Įstatymo projekto rengimo metu gauti specialistų vertinimai ir išvados

Yra gautas Europos Komisijos Konkurencijos generalinio direktorato raštiškas patvirtinimas, kad siūlomos priemonės neturi valstybės pagalbos požymių, todėl joms neprivaloma išankstinio notifikavimo Europos Komisijai pareiga.

15. Reikšminiai žodžiai, kurių reikia Įstatymo projektui įtraukti į kompiuterinę paieškos sistemą, įskaitant Europos žodyno „Eurovoc“ terminus, temas bei sritis

Reikšminiai žodžiai, kurių reikia Įstatymo projektui įtraukti į kompiuterinę paieškos sistemą, įskaitant reikšminius žodžius pagal Europos žodyną „Eurovoc“: *„Izoliuotas elektros energetikos sistemos veikimas“*.

16. Kiti reikalingi pagrindimai ir paaiškinimai

Nėra.

_____